

«Μάθε παιδί μου γράμματα»: Εξετάσεις και αξιολόγηση των μαθητών στο ελληνικό σχολείο

Ευαγγελία Κανταρτζή

Διευθύντρια Μουσείου Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης
info@ekedisy.gr

▾ ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η αξιολόγηση αποτελεί ένα από τα πλέον πολυσυζητημένα, αμφισβητούμενα και κρίσιμα ζητήματα στον χώρο της εκπαίδευσης και δεν είναι τυχαίο ότι καταλαμβάνει εξέχουσα θέση στις συζητήσεις που αναπτύσσονται σχετικά με τα θέματα της παιδείας και της εκπαιδευτικής πολιτικής τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Στην ελληνική πραγματικότητα, ο όρος «αξιολόγηση» συνδυάστηκε κυρίως με την αξιολόγηση των μαθητών και πολύ αργότερα συνδέθηκε με το έργο των εκπαιδευτικών, δημιουργώντας ένα εκρηκτικό πεδίο αντιπαραθέσεων. Στο άρθρο αυτό, επιχειρείται μια ιστορική αναδρομή στον θεσμό των εξετάσεων στην Ελλάδα από τη δημιουργία του Ελληνικού κράτους.

Λέξεις-κλειδιά: Αξιολόγηση, Εξετάσεις, Εκπαιδευτικό Σύστημα, Μαθητές.

▾ Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: «ΟΛΙΓΑ ΚΟΛΛΥΒΟΓΡΑΜΜΑΤΑ»

Το 1828 ο Καποδίστριας αναλαμβάνει κυβερνήτης του νεοελληνικού κράτους και εγκαινιάζει μια προσπάθεια χάραξης κεντρικής εκπαιδευτικής πολιτικής. Η πρώτη του φροντίδα είναι η αναδιοργάνωση της εκπαίδευσης, κυρίως της στοιχειώδους, καθώς και η στροφή προς την επαγγελματική και τεχνική εκπαίδευση. Έλεγε: *«είμαι αποφασισμένος να στηρίξω την επανόρθωση της Ελλάδος εις δύο μεγάλας βάσεις, την εργασίαν και την στοιχειώδη εκπαίδευσιν»* (Κούκου, 1975). Παράλληλα, τις εκπαιδευτικές αρχές απασχολεί πώς θα λειτουργήσουν τα σχολεία και με τι μεθόδους. Για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση θεωρείται ως ικανοποιητική απάντηση η υιοθέτηση της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου, η οποία εισάγεται με το διάταγμα της 1032/12 Ιουλίου 1830 σε όλα τα σχολεία της χώρας. Η αλληλοδιδασκτική θεωρείται μια οικονομική μέθοδος κατάλληλη για τα φτωχά οικονομικά του νεοσύστατου κράτους, καθώς δεν απαιτεί μεγάλο αριθμό δασκάλων και είναι ήδη γνωστή στην Ελλάδα, εφόσον πριν ακόμη από την έναρξη της Επανάστασης λειτουργούσαν αρκετά αλληλοδιδασκτικά σχολεία (Αβδάλη, 1999).

Ο Οδηγός της Αλληλοδιδασκτικής μεθόδου ορίζει με κάθε λεπτομέρεια οτιδήποτε αφορά το αλληλοδιδασκτικό σχολείο. Έτσι, η επιλογή του σχολικού χώρου, η αρχιτεκτονική του σχολείου και της τάξης, η σχολική αυλή, οι χώροι υγιεινής, η διαρρύθμιση της τάξης, η τοποθέτηση των θρανίων και των βοηθητικών μέσων, οι μέθοδοι διδασκαλίας και το ωρολόγιο πρόγραμμα περιγράφονται και καθορίζονται αναλυτικά.

Το αλληλοδιδασκτικό σχολείο στοχεύει στη δημιουργία ενός κατ' εξοχήν νέου τύπου μαθητή. Στην προσπάθεια αυτή η διάπλαση του σώματος μέσα από την πειθαρχησή του κρίνεται σημαντική. Η πειθαρχία επιτυγχάνεται μέσα από μηχανισμούς που επιτρέπουν τη συνεχή παρατήρηση του μαθητή, ώστε τίποτα, ακόμα και η παραμικρή λεπτομέρεια, να μη διαφεύγει του παιδαγωγικού βλέμματος. Με αυτόν τον τρόπο, η επιτήρηση και ο έλεγχος του μαθητή αποτελούν τα κύρια στοιχεία της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου, η οποία βέβαια λειτουργεί και ως ένας μηχανισμός που αποβλέπει στη βελτίωση της απόδοσης του μαθητή στο μέγιστο επίπεδο.

Για την επίτευξη των στόχων του το αλληλοδιδασκτικό σχολείο χρησιμοποιεί εξουσιαστικούς μηχανισμούς, όπως την ιεραρχική επιτήρηση, την κανονιστική κύρωση σε συνδυασμό με τις εξετάσεις και την κυριαρχία του χρόνου. Η τιμωρία και ο έπαινος είναι τα κύρια μέσα για το σωφρονισμό και την ομοιογένεια. Αφετηρία αυτής της κατάταξης αποτελεί η αξιολόγηση της συμπεριφοράς των μαθητών σε καλή και κακή. Έτσι, στον Οδηγό αναφέρονται λεπτομερώς οι μορφές κύρωσης –όπως επίπληξη, αναφορά, ταπείνωση– και επιβράβευσης του μαθητή.

Η εξέταση αποτελεί σημαντική παράμετρο του πειθαρχικού συστήματος του αλληλοδιδασκτικού σχολείου, διότι λειτουργεί ως μηχανισμός επιτήρησης, ο οποίος οδηγεί από τη μια μεριά στην απόκτηση ικανοτήτων αλλά ταυτόχρονα ιεραρχεί και τιμωρεί. Στο πλαίσιο αυτό ο «Οδηγός» προβλέπει για όλα τα μαθήματα πλήθος εξετάσεων και η διδασκαλία βασίζεται σε ένα αυστηρό και συνεχές σύστημα ελέγχου. Στο τέλος κάθε ημέρας, οι επιδόσεις των μαθητών συγκρίνονται και οι μαθητές ιεραρχούνται με τη σειρά ως πρώτος, δεύτερος κ.λπ. Σύμφωνα με τον *«Κανονισμό των δημοσίων εξετάσεων των εις τ' Αλληλοδιδασκτικά διδασκομένων μαθητών»* υπάρχουν οι Βαθμοί (οι πρώτοι των τάξεων, τα «αριστεία»), ο Προσεγγίσις των βραβείων (οι δεύτεροι των τάξεων) και οι Ευδοκιμήσις (όσοι κρίνονται ικανοί για προαγωγή στην επόμενη τάξη).

Γενικά, η αλληλοδιδασκτική μέθοδος –αν και ως μέθοδος διδασκαλίας εξυπηρέτησε αρχικά τις ανάγκες του νεοσύστατου ελληνικού κράτους– αργότερα μεταβλήθηκε σε μια μηχανιστική μέθοδο που προωθούσε την απομνημόνευση και την αυθεντία και είχε έντονα ηθοπλαστικό χαρακτήρα.

➤ ΣΤΟΥ ΘΩΝΑ ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ

Τη δολοφονία του Καποδίστρια ακολουθεί μια χαοτική κατάσταση η οποία έχει ως αποτέλεσμα και την αδυναμία λειτουργίας των σχολείων. Με την άφιξη του Όθωνα στο Ναύπλιο το 1833 αρχίζει μια νέα περίοδος ανακατατάξεων στον χώρο της εκπαίδευσης, η οποία όμως δεν εξελίσσεται ομαλά λόγω των πολιτικών εξελίξεων και

μεταβολών. Από το 1833 έως το 1863 που έρχεται ο Γεώργιος ο Α΄ πραγματοποιούνται 8 εκλογικές αναμετρήσεις και αναδεικνύονται 27 κυβερνήσεις με 30 υπουργούς για την Εκπαίδευση, ενώ το διάστημα από το 1863 έως το 1881 πραγματοποιούνται 9 εκλογικές αναμετρήσεις και αναδεικνύονται 33 κυβερνήσεις με 46 υπουργούς για την Εκπαίδευση.

Η πρώτη προσπάθεια θεσμοθέτησης του εκπαιδευτικού συστήματος γίνεται με την άφιξη του Όθωνα. Ο οργανωτικός νόμος του 1834 «περί δημοτικών σχολείων» θεσπίζει την ίδρυση δημοτικών σχολείων τετραετούς διάρκειας στα οποία η φοίτηση είναι υποχρεωτική. Ο οργανωτικός νόμος μιλάει για επταετή υποχρεωτική φοίτηση. Οι μαθητές μετά το 4^ο ή 5^ο έτος συνεχίζουν στο Ελληνικό σχολείο και κατόπιν στο τετραετές Γυμνάσιο. Στην πραγματικότητα βέβαια η οργανωτική αυτή δομή δεν υλοποιείται, εξαιτίας των μεγάλων ελλείψεων σε διδακτήρια και δασκάλους αλλά και της οικονομικής δυσπραγίας των γονέων που τους αναγκάζει να κρατούν τα παιδιά στο σπίτι για να τους βοηθούν στις εργασίες (Λέφας, 1942).

Το 1836 με το Διάταγμα «περί του κανονισμού των ελληνικών σχολείων και γυμνασίων» θεσμοθετείται η μέση εκπαίδευση, ενώ το 1837 η δομή της νεοελληνικής εκπαίδευσης ολοκληρώνεται με την ίδρυση του Πανεπιστημίου Αθηνών. Ουσιαστικά, την περίοδο αυτή τίθενται οι βάσεις του νεοελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος το οποίο επέζησε με αυτήν τη συγκεκριμένη δομή περίπου έως την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1929, προσδιορίζοντας και κατευθύνοντας τις επιλογές και την πορεία της εκπαιδευτικής διαδικασίας στη χώρα μας.

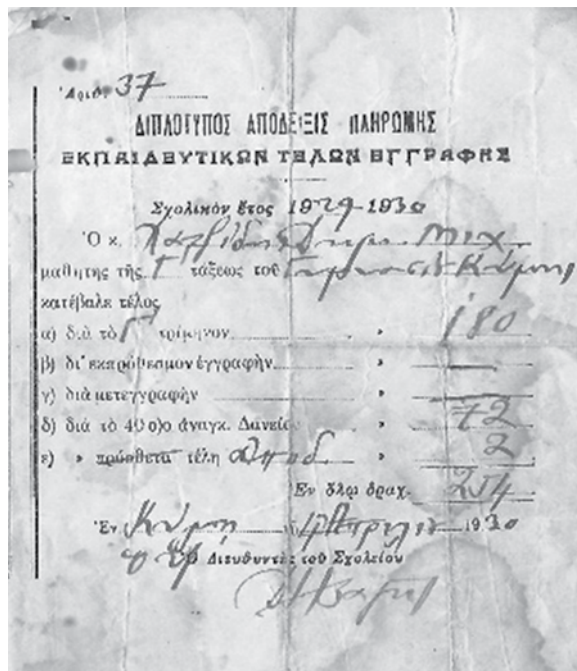
Αν και το ωρολόγιο πρόγραμμα των σχολείων της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης φαίνεται να είναι αρκετά ευρύ, στην πραγματικότητα δεν εφαρμόζεται κυρίως σε ότι έχει σχέση με τα πρακτικά μαθήματα, εξαιτίας έλλειψης καταρτισμένου προσωπικού και προβλημάτων στην υλικοτεχνική υποδομή. Το βάρος πέφτει στη διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας. Στο διάταγμα του 1834 προβλέπεται βέβαια η διδασκαλία «στοιχείων Ελληνικής», χωρίς όμως να αναλύεται τι ακριβώς εννοείται με τον όρο «Ελληνική»· φαίνεται πως υπονοείται η αρχαία ελληνική γλώσσα, η οποία σύμφωνα και με τις αντιλήψεις της εποχής θεωρείται η κατ' εξοχήν ελληνική γλώσσα (Μήτσης, 1999).

Γενικά, το διάστημα 1833-1837 θεσμοθετούνται ακόμα και οι τελευταίες λεπτομέρειες των εκπαιδευτικών λειτουργιών ορισμένες από τις οποίες ισχύουν απαρράλλακτες μέχρι τις μέρες μας. Είναι χαρακτηριστικό, όπως αναφέρει ο Δημαράς, ότι στη σχετική νομοθεσία βρίσκονται πολλά στοιχεία από τη δομή και το περιεχόμενο του σημερινού σχολείου. «Ακόμα και λεπτομέρειες -το ίδιο όμως ενδεικτικές- της καθημερινής σχολικής ζωής έχουν εδώ τις ρίζες τους: Η συνήθεια να αρχίζει η ημέρα με προσευχή, ο κυριακάτικος εκκλησιασμός, ο χωρισμός του σχολικού έτους σε δύο μεγάλες περιόδους[...] η στήριξη της βαθμολογίας και σε «πρόχειρα» διαγωνίσματα, το πλήθος και το είδος των βιβλίων που τηρούνται στα σχολεία, όλα αυτά έχουν τις πρώτες νομοθετικές ρυθμίσεις τους στα κείμενα του 1833-1837» (Δημαράς, 1975).

Με μια πρώτη ματιά το εκπαιδευτικό σύστημα που εφαρμόστηκε τότε φαίνεται πολύ δημοκρατικό. Μισό αιώνα πριν από τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες καθιερώνεται δημόσια και υποχρεωτική παιδεία τουλάχιστον στον επίσημο λόγο, εφόσον –αν και αναφέρεται συχνά η καθιέρωση δωρεάν παιδείας από τα χρόνια αυτά– στην πραγματικότητα η δωρεάν παιδεία εφαρμόστηκε το 1885 επί Τρικούπη (νόμος

ΑΣΞΓ'26/7/1885, άρθρο 1). Την ευθύνη για την ίδρυση και συντήρηση των σχολείων την περίοδο αυτήν την είχαν οι δήμοι. Οι γονείς ήταν υποχρεωμένοι να αποδίδουν στους δήμους δίδακτρα για τη φοίτηση των παιδιών τους και μόνο οι άποροι ήταν απαλλαγμένοι από την καταβολή των διδάκτρων (Λέφας, 1942).

Εικόνα 1. Διπλότυπος απόδειξις πληρωμῆς εκπαιδευτικῶν τελῶν εγγραφῆς

Η απρόσκοπτη εξέλιξη και το πέρασμα από τη μια βαθμίδα στην άλλη χωρίς εξετάσεις επιτείνουν τη δημοκρατικότητα του εκπαιδευτικού συστήματος. Στην ουσία όμως φαίνεται πως εφευρίσκονται διάφοροι τρόποι για να τίθενται προσκόμματα, όπως η επιβολή χρηματικού προστίμου στους γονείς που δε μεριμνούν για τη φοίτηση των παιδιών τους, καθώς και η καταβολή τελών για την απόκτηση αποδεικτικών.

Η φιλοσοφία του, επιπλέον, είναι μονοδρομική. Η μια βαθμίδα προετοιμάζει για την άλλη, αλλά καμία δεν προετοιμάζει τα παιδιά για την παραγωγή. Υπάρχει ένας μόνο δρόμος ο οποίος οδηγεί προς το Πανεπιστήμιο, ενώ δεν γίνεται πουθενά μνεία για επαγγελματική εκπαίδευση. Εκτός των άλλων, το σύστημα που καθιερώνεται είναι απόλυτα συγκεντρωτικό, καθώς η εξουσία για όλα τα θέματα περνά στο Υπουργείο Παιδείας. Στην πραγματικότητα, η κυβέρνηση των Βαυαρών εκείνο που κατορθώνει είναι να αποκόψει την ελληνική εκπαίδευση από την υπό διαμόρφωση πραγματικότητα και να μεταβάλλει την ουσία της εκπαίδευσης με τέτοιο τρόπο, ώστε να καταλήξει αυτοσκοπός (Καραφύλλης, 2002).

Το διάταγμα της 31ης Δεκεμβρίου 1836 «Περί του κανονισμού των ελληνικών σχολείων και γυμνασίων» και τα 125 άρθρα του διατάγματος «Περί του διοργανισμού

και της τάξεως των μαθημάτων των ελληνικών σχολείων και των γυμνασίων» ρυθμίζουν τα είδη των σχολείων, τους σκοπούς, το ωρολόγιο πρόγραμμα, τη διδακτέα ύλη, τις εγγραφές, τις εξετάσεις, τις προαγωγές και όλες τις λειτουργικές λεπτομέρειες. Για παράδειγμα, στο άρθρο 23 ορίζεται με κάθε λεπτομέρεια πώς ακριβώς αξιολογείται ο μαθητής: «Διά τον προσδιορισμόν της σειράς καθ' ην οι μαθηταί θέλουν κατατάττεσθαι ως προς την πρόοδον αυτών εις έκαστον των μαθημάτων, θέλουν χρησιμεύει προ πάντων τα έγγραφα αυτών γυμνάσματα, αλλά συγχρόνως ή αι προφορικά των λύσεις των προτεινομένων προβλημάτων η ηθική των διαγωγή εις το διάστημα της εξαμηνίας. Προς τούτο έκαστος διδάσκαλος θέλει εγγράφει ιδιοχείρως και ευσυνειδότης εις βιβλίον νάριθμημένον ή μονογραμμένον υπό του σχολάρχου, την πρόοδον, επιμέλειαν και διαγωγήν του μαθητού, σημείων αυτά ταύτα και εις τα έγγραφα γυμνάσματα των μαθητών επιστρεφόμενα εις αυτούς, αφού εξετασθώσιν από τον διδάσκαλον και χρησιμεύσωσιν ιδίως εις την εξέτασιν την διαγραφομένην εις το άρθρον. Διά τον σκοπόν τούτον θέλει γίνεσθαι εκάστην έκτην εβδομάδα ανά εν έγγραφον γύμνασμα»,

Στο άρθρο 24, ορίζονται πώς θα γίνονται οι δημόσιες εξετάσεις: «Την τελευταίαν εβδομάδα εκάστης εξαμηνίας θέλουν γίνεσθαι δημόσιοι εξετάσεις, προς δε των εξετάσεων θέλουν επαναλαμβάνεσθαι, όσον το δυνατόν συντόμως τα εις το διάστημα της εξαμηνίας διδασχθέντα. Η μετά την δευτέραν εξαμηνίαν εξετάσεις είναι, συγχρόνως γενική εξέτασις δι' όλον το έτος. Αι εξετάσεις γίνονται ενώπιον του σχολάρχου του ανήκοντος διδασκάλου και των επί τούτο προσκεκλημένων μελών της εφορείας. Οι γονείς και επίτροποι, των μαθητών θέλουν προσκαλείσθαι επίσης διά δημοσίων δηλοποιήσεων. Επιτρέπεται δε και εις έκαστον, η εις τας εξετάσεις είσοδος».

Ο οργανωτικός νόμος του 1834 δεν προβλέπει για τη δημοτική εκπαίδευση καμία βαθμολογική κλίμακα. Συγκεκριμένα, στο άρθρο 31 αναφέρεται ότι «αι περί επιμελείας και προόδου σημειώσεις διαιρούνται εις εξ τάξεις, Κάλλιστα, καλώς, σχεδόν καλώς, μετρίως, μετριωτάτως και κακώς. Αι περί επιμελείας και προόδου σημειώσεις γίνονται δι' έκαστον μαθητήν ιδιαιτέρως, αι δε περί αγωγής γενικώς». Ο νόμος αυτός περιορίζεται απλώς στην επισήμανση των αρίστων, με προοπτική να τους δίνονται βραβεία ή «χηρευσάσης ανεξόδου θέσεως ή και θέσεως υποτρόφου, να προτιμώνται υπέρ πάντα άλλον (άρθρο 57)».

Άρθρ. 57.
Περί τῆς γενόμενης ἐξετάσεως θέλει γίνεσθαι ἀναφορὰ εἰς τὴν ῥηθεῖσαν γραμματείαν. Εἰς τὰς ἀναφορὰς ταύτας πρέπει νὰ σημειοῦνται ὀνομαστὶ οἱ ἀριτεύσαντες μαθηταὶ δι' ἐπιμελείας καὶ εὐφυΐας, καὶ χηρευσάσης ἀνεξόδου θέσεως ἢ θέσεως ὑποτρόφου, νὰ προτιμῶνται ὑπὲρ πάντα ἄλλον.

Εικόνα 2. Άρθρο 57

Ο δάσκαλος είναι αυτός που έχει τον πρώτο λόγο να αξιολογεί και να αποφασίζει ποιος θα προβιβαστεί. Επιπλέον, δε φαίνεται να υπάρχει καθορισμένη βαθμολογική κλίμακα και είναι πιθανό κάθε δάσκαλος να χρησιμοποιούσε τη δική του. Με

τη σύνταξη του «Νέου Οδηγού» για τα αλληλοδιδασκτικά σχολεία καθιερώνεται μια τρίβαθμη κλίμακα, όπου το με το 4 βαθμολογείται ο άριστος με το 3 ο καλός και με το 2 ο μέτριος.

Αξιοσημείωτη είναι η μέριμνα που λαμβάνεται για να προστατευθούν τα παιδιά και πιθανά και όλη η οικογένειά τους από ηθική διαπόμπευση. Το 1867 με έγγραφο του Υπουργού Παιδείας υποδεικνύεται η αποφυγή της δημοσιοποίησης των βαθμών των μαθητών σε συνδυασμό με τον περιορισμό των δημοσίων εξετάσεων. Μια τέτοια οδυνηρή μαρτυρία δημόσιας εξέτασης μας περιγράφει ο Κωστής Παλαμάς:

...Ύστερ' από δύο μήνες η οικογένεια όλη, μητέρα και μητριούς, θείος και ξαδέρφη –ακόμη τους φιλοξενούσαμε– παραστέκονταν εκεί, στις εξετάσεις μου. Είχα την πεποίθηση πώς θα πιτύχαινα και θα ξεχώριζα. Πια δεν είμουν ο αμελής και τρομαγμένος μαθητής... Έτσι λοιπόν κατά την επίσημη ημέρα εκείνη, μπροστά σε δασκάλους, εφόρους, διοικητικούς και δημοτικούς αρχόντους, και πολλούς άλλους, γονέους, κηδεμόνες, συγγενήδες, λογής νοικοκύρηδες, συγκινημένος, μα θαρρετός, πρόσμενα τη σειρά μου. Αλλά μου είτανε γραφτό να υπομείνω ως το τέλος το βάσανο του δασκάλου μου, αλύπητου, ανίλεου. Δεν ξέρω από ποιαν ορμή έβαλε σ' ενέργειαν ασυνήθιστο μέτρο για τις εξετάσεις της χρονιάς εκείνης. Κάθε μαθητή που παρουσιάζονταν για να ξεταστή τον παρουσίαζε στην εφορευτική επιτροπή και σ' όλο, φυσικά, τον κόσμο γύρω του με σύντομο λόγο χαρακτηριστικό. Στιγμιότυπα σύνθετε ο άνθρωπος. Σύσταινε με τους κανόνες της καλής συμπεριφοράς. Και σαν ήρθε η σειρά μου, να πώς με σύστησε: Κύριοι, ο μαθητής αυτός καθ' όλην την χειμερινήν περίοδον και μέρος της εαρινής διετέλει ων ο αμελέστατος των μαθητών, και της τάξεως έσχατος. Αλλά κατά τους τελευταίους μήνας παραδόξως μετέβαλε γνώμην και ήρξατο επιμελούμενος των μαθημάτων του. Το παράδειγμα των συμμαθητών του και ίδια αι άτρυτοι προσπάθειαι τας οποίας κατέβαλον, ίνα επαναφέρω αυτόν εις την ευθείαν οδόν, κατίσχυσαν επ' αγαθώ ... (Κωστής Παλαμάς, Θάνατος παλληκαριού και άλλα διηγήματα, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 1995).

➤ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΤΡΙΚΟΥΠΗ

Η περίοδος από το 1850 έως το 1900 χαρακτηρίζεται ως περίοδος μεγάλων διαφοροποιήσεων στο εσωτερικό της ελληνικής κοινωνίας. Ο διπλασιασμός της επιφάνειας της γης που καλλιεργείται οδηγεί σε αύξηση της αγροτικής παραγωγής· παράλληλα, το εμπόριο και η ναυσιπλοΐα προοδεύουν, αυξάνεται ο πληθυσμός, δημιουργείται η μικρή και η μεσαία ιδιοκτησία, αρχίζει να συγκροτείται η αστική τάξη, εμφανίζονται νέα πολιτικά σχήματα. Η πτώση του Όθωνα το 1862, η ενθρόνιση του νεαρού Γεωργίου Α΄ της Δανίας το 1863 και η ψήφιση του νέου Συντάγματος το 1864 αλλάζουν το πολιτικό προσκήνιο του ελληνικού κράτους. Η περίοδος αυτή σφραγίζεται από την προσωπικότητα του Χαριλάου Τρικούπη, ο οποίος αναλαμβάνει το 1882 την κυβέρνηση για πρώτη φορά και προσπαθεί να θέσει τις βάσεις της δημιουργίας ενός αστικού κράτους.

Για την εκπαίδευση η δεκαετία 1870-1880 είναι εξαιρετικά σημαντική. Τη δεκαετία αυτή πέντε νομοσχέδια (του Βουλευτή Γ. Βακαλόπουλου και των Υπουργών

Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδύσεως Ι. Βαλασόπουλου Γ. Μίληση, Θ. Δηλιγιάννη και Α. Αυγερινού) για την εκπαίδευση κυοφορούνται τα κείμενα αυτά βέβαια παραμένουν νομοσχέδια, αλλά και μόνο η ύπαρξή τους δείχνει προβληματισμούς και προσπάθειες. Μάλιστα, το ενδιαφέρον εκδηλώνεται εντονότερα προς τη στοιχειώδη εκπαίδευση, καθώς εκεί συγκεντρώνεται το 90% περίπου του συνολικού πληθυσμού της γενικής εκπαίδευσης.

Στη διάρκεια των πενήντα ετών της βασιλείας του Γεωργίου του Α' (1863-1913) το εκπαιδευτικό σύστημα σε γενικές γραμμές παραμένει προσκολλημένο στο βαυαρικό μοντέλο. Εξακολουθεί να μην υπάρχει συγκεκριμένο πρόγραμμα διδασκαλίας και το πρόγραμμα διαμορφώνεται από τον δάσκαλο ανάλογα με τις γνώσεις και τις επιθυμίες του με βάση πάντα τον *Οδηγό της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου* (Χατζηστεφανίδης, 1990). Μια σημαντική αλλαγή γίνεται με το διάταγμα της 3^{ης} Σεπτεμβρίου του 1880, όταν καθιερώνεται επίσημα η εισαγωγή της *συνδιδασκτικής μεθόδου* σε όλα τα δημοτικά σχολεία της επικράτειας. Η συνδιδασκτική μέθοδος είναι η μέθοδος διδασκαλίας που καθιέρωσε ο παιδαγωγός Herbart και έχει ως βασικό σκοπό της αγωγής τη διαμόρφωση του ηθικού ανθρώπου, σκοπός που επιτυγχάνεται κυρίως μέσω της διδασκαλίας. Στην Ελλάδα, η ερβαρτιανή παιδαγωγική πήρε διάφορες μορφές, όμως στο επίκεντρό της βρισκόταν πάντα ο φρονηματισμός και η καταπίεση του μαθητή (Κάτσικας & Θεριανός, 2004). Οι υποψήφιοι δάσκαλοι που εισάγονταν από το 1878 στο Διδασκαλείο εκπαιδεύονται στη νέα μέθοδο, ενώ για οι ήδη υπηρετούντες αρχίζουν να παρακολουθούν σεμινάρια έξι (6) εβδομάδων. Μάλιστα, όσοι δεν ασκούσαν στη νέα μέθοδο υπήρχε περίπτωση ακόμα και να απολυθούν.

Η επιρροή του συνδιδασκτικού σχολείου είναι έκδηλη και στην οργάνωση του σχολείου. Τάξεις όπου κυριαρχεί η έδρα του δασκάλου, σειρές θρανίων με διαδρόμους μεταξύ τους που υποβοηθούν την άμεση εποπτεία και την ατομική εξέταση. Οι μαθητές τοποθετούνται ανάλογα με τη φυσική σωματική διάπλαση αλλά και με την επίδοσή τους: οι καλοί καταλαμβάνουν τα πρώτα θρανία, ενώ οι κακοί στριμώχνονται στα τελευταία. Συνήθως βέβαια οι μαθητές των τελευταίων θρανίων που είχαν μείνει πολλές χρονιές στην ίδια τάξη, ήταν και οι πιο ψηλοί. Γενικά, η διάταξη την οποία ακολουθεί το ερβαρτιανό σύστημα δίνει τη δυνατότητα στον διδάσκοντα να ασκεί διαρκή έλεγχο και επομένως να αξιολογεί συνέχεια τους μαθητές.

Καθώς γίνεται όλο και πιο έντονη η ανάγκη ορθής και αποδοτικής λειτουργίας του κράτους δημιουργείται και η ανάγκη αξιοκρατικής επιλογής. Προς αυτή την κατεύθυνση κινείται η ψήφιση του Νόμου ΑΡΓ' του 1884 *«Περί προσόντων και πειθαρχικής τιμωρίας των δημοσίων λειτουργών»*, σύμφωνα με τον οποίο ορίζεται η αντιστοιχία τίτλων και θέσεων των δημοσίων υπαλλήλων. Ο νόμος καθιερώνει και δημόσιες εξετάσεις στις οποίες εφαρμόζεται εικοσιπεντάβαθμη κλίμακα (διάταγμα 25^{ης} Αυγούστου 1884: α) Άριστα = 25-21, β) Λίαν Καλώς = 20-16, γ) Καλώς = 10-6, ε) Μετρίως = 5-1, και στ) Κακώς = 0) στην κατεύθυνση μιας αυστηρότερης και δικαιότερης επιλογής των υποψηφίων.

Η αγορά εργασίας που διαμορφώνεται, καθιστά αναγκαία την ύπαρξη εξειδικευμένου τεχνικού προσωπικού, το οποίο όμως στην Ελλάδα, παρά τη μεγάλη αύξηση των φοιτώντων στο εκπαιδευτικό σύστημα, δεν υπάρχει. Την περίοδο του Τρικούπη, πράγματι ο αριθμός των μαθητών του δημοτικού και του γυμνασίου διπλασιάζεται,

ενώ αυξάνεται και ο αριθμός εγγραφών στα Πανεπιστήμια. Η φιλοσοφία και η δομή της εκπαίδευσης κατευθύνει όμως προς στην κλασική παιδεία και όχι στην τεχνική εκπαίδευση, γεγονός που καθιστά και αδύνατη την απορρόφηση των αποφοίτων στην αγορά εργασίας που έχει άλλες ανάγκες ήδη από την περίοδο αυτή (Μυλωνάς, 1997).

Τα δύο μεγάλα κόμματα που εναλλάσσονται στην εξουσία προσπαθούν να λάβουν μέτρα για την ενίσχυση της τεχνικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης και να στρέψουν τις επιλογές του μαθητικού πληθυσμού και προς τα εκεί. Προς αυτήν την κατεύθυνση συνάδει και η αλλαγή του αναλυτικού προγράμματος. Με το Διάταγμα 23 Ιουνίου 1884 *«Περί του προγράμματος των εν τοις Ελληνικοίς σχολείοις και τοις Γυμνασίοις διδασκέντων μαθημάτων»* πραγματοποιείται μείωση των θεωρητικών και αρχαιογνωστικών και αύξηση των φυσιογνωστικών μαθημάτων, γεγονός που αποκαλύπτει τους στόχους της εκπαιδευτικής πολιτικής. Έτσι, ιδρύονται νέα επαγγελματικά σχολεία (ναυτικές σχολές το 1882 και αγροτικά σχολεία μετά το 1887) και αναδιοργανώνεται η ανώτατη τεχνική εκπαίδευση με την ίδρυση σχολής τηλεγραφητών, πολιτικών μηχανικών και μηχανουργών. Τα μέτρα ελάχιστη επιτυχία έχουν, καθώς στην αξιολόγηση της κοινωνίας οι κλασικές σπουδές εξακολουθούν να έχουν υψηλό status εφόσον θεωρείται ότι δίνουν καλύτερη πρόσβαση σε μια θέση στο δημόσιο. Ο τύπος της εποχής προσπαθεί και αυτός να στρέψει τους νέους προς αυτήν την κατεύθυνση αλλά εις μάτην... *«Εάν από τη σύσταση του ελληνικού βασιλείου [...] είχαμε τεχνικές σχολές και βιομηχανικά εργοστάσια, η Ελλάδα δε θα έπασχε από πληθώρα επιστημόνων, γιατρών και δικηγόρων ούτε εξ ημιμαθείας»*, γράφει ο Ν. Σωροκιάδης στην εφημερίδα *Ακρόπολις* (22/1/1887).

Αυστηρότερα μέτρα και συνεχής έλεγχος είναι τα μέτρα που νομοθετούνται, ώστε να επιτευχθεί η στροφή των μαθητών προς τις επιθυμητές σχολές: αλλεπάλληλες και αυστηρά δομημένες εισιτήριες, απολυτήριες και προαγωγικές εξετάσεις στο Ελληνικό Σχολείο και το Γυμνάσιο, συνεχείς εξετάσεις των μαθητών, αύξηση της ύλης, αυστηρές αξιολογήσεις, εισαγωγή δεκάβαθμης κλίμακας.

Κυρίαρχο νομοθετικό διάταγμα είναι αυτό της 11ης Μαΐου 1884 *«Περί εγγραφής και εξετάσεως μαθητών εν τοις εκπαιδευτηρίοις της Μέσης Εκπαιδεύσεως»*, το οποίο με ένα κείμενο έκτασης 21 σελίδων, 8 κεφαλαίων και 79 άρθρων και μια συνοδευτική εγκύκλιο 10 σελίδων ρυθμίζει τα πάντα και καθιστά τις εξετάσεις κυρίαρχο και υπέρτατο στοιχείο στην εκπαιδευτική διαδικασία. Οι εκάστοτε αλλαγές από εκεί και πέρα στην εκπαίδευση κινούνται γύρω από την τροχιά αυτού του νομοθετικού διατάγματος, επιφέροντας μεγαλύτερης ή μικρότερης έκτασης τροποποιήσεις.

Σύμφωνα με το διάταγμα επιβάλλονται γραπτές εξετάσεις δύο φορές το χρόνο και συμπληρωματικές για τους μεταξεταστέους τον Σεπτέμβριο, εισιτήριες εξετάσεις τον Σεπτέμβριο για την είσοδο στα Ελληνικά Σχολεία και τα Γυμνάσια, προφορικές εξετάσεις στο μάθημα της ημέρας τουλάχιστον μια φορά ανά 15 ημέρες, πρόχειρα διαγωνίσματα. *«Πέρα όμως από το νοικοκύρεμα του σχολείου, οι παρευρισκόμενοι γονείς στις δημόσιες εξετάσεις εντυπωσιάστηκαν από τις επιδόσεις των μαθητών, οι απαντήσεις των οποίων υπήρξαν ευστοχώταται»* γράφει η εφημερίδα *Φάρος του Ολύμπου* (25/6/1884). *Όμως η απόρριψη 8 μαθητών και η παραπομπή σε επανεξέταση 34, τα ονόματα των οποίων δημοσιεύτηκαν και στον τοπικό Τύπο, δυσαρέστησε*

πολλούς. Δύο μάλιστα από τους απορριφθέντες μαθητές έσχισαν τον αναρτημένο πίνακα με τη βαθμολογία τους και απείλησαν με ρόπαλο τον καθηγητή τους, γεγονός που σχολιάστηκε δυσμενώς από τον τοπικό Τύπο. «Αλλοίμονο εις την κοινωνία εκείνην, ένθα οι μαθηταί δεν σέβονται τους ηθικούς και πνευματικούς πατέρες των» γράφει η εφημερίδα *Φάρος του Ολύμπου* (20/6/1884) (στο Κλιάφα, 2016).

Καθώς παρά τις αυστηρές εξετάσεις το ποσοστό επιτυχόντων ήταν μεγαλύτερο από το επιθυμητό, εισήχθησαν τα «εκπαιδευτικά τέλη», ένα από τα πλέον δυσβάστακτα μέτρα, ώστε να επιλέγονται οι οικονομικά ευρωστότεροι. Με τον Νόμο ΑΧΚΕ'1887 «*Περί τελών χαρτοσήμου*» ορίζονται λεπτομερώς και οι εισφορές που αφορούν στην εκπαίδευση. Ειδικότερα στα άρθρα 22, 24 και 26 αναφέρεται το ποσό του τέλους που επιβάλλεται στους δημόσιους τίλους σπουδών ως εξής: τέλος 1 δρχ. για τα ενδεικτικά Ελληνικών Σχολείων και Γυμνασίων, 2 δρχ. για το απολυτήριο Ελληνικού Σχολείου, 5 δρχ. για το απολυτήριο Γυμνασίου, Διδασκαλείου, Αρσακείου ή άλλου Παρθεναγωγείου που εκδίδει διπλώματα δασκάλας και 20 δρχ. για το δίπλωμα του Πανεπιστημίου, εθνικού και ξένου.

Επιβάλλεται έτσι ένα αυστηρό, πολυδαίδαλο και γραφειοκρατικό σύστημα συνεχών ελέγχων και εξετάσεων που θα ταλαιπωρήσει γενιές άμοιρων μαθητών με απώτερο στόχο την κατεύθυνση προς άλλου τύπου σπουδές. Παράλληλα, το εκπαιδευτικό σύστημα αποκτά έναν περισσότερο επιλεκτικό και ταξικό χαρακτήρα, καθώς δίνει την ευκαιρία της συνέχειας των σπουδών όχι μόνο στους «ικανούς» αλλά κυρίως σε αυτούς που διαθέτουν οικονομική δυνατότητα.

Με το διάταγμα του 1892 οι εξετάσεις στο δημοτικό σχολείο αποκτούν επίσημο χαρακτήρα, εφόσον διεξάγονται ενώπιον πενταμελούς επιτροπής δύο φορές το χρόνο. Ο Αλέξης Δημαράς (2017) παραθέτει ένα σχετικό άρθρο, ανώνυμο αλλά μάλλον του Π.Π. Οικονόμου που ήταν τότε Διευθυντής του Διδασκαλείου Αθηνών, δημοσιευμένο στο περιοδικό *Εκπαίδευσις* με τίτλο «Περί δημοσίων εξετάσεων»:

«Ο Μάιος είναι ο καλλίτερος μην του έτους διά τους άλλους ανθρώπους και ο χειρότερος διά τους μαθητάς και διδασκάλους. Ο καιρός των εξετάσεων, καθ' ας έκαστος κατά τα έργα του δικαιωθήσεται ή κατακριθήσεται, είναι εγγύς. Και τώρα πρέπει να παρασκευασθώσι και διδάσκαλοι και μαθηταί, ίνα υποστώσι δημοσία τον έλεγχον και επισύρωσι τον έπαινον ή τον ψόγον της κοινωνίας! Οποία συγκίνησις και οπόση μέριμνα διά τους ραθύμους διδασκάλους και αμελείς μαθητάς! Ό,τι δεν εγένετο εντός των 8 μηνών, πρέπει να γίνη εντός ενός. Αλλά και διά τους επιμελείς και διδασκάλους και μαθητάς οποίος κόπος! Όσα μαθήματα εδιδάχθησαν εντός 8 μηνών, πρέπει να επαναληφθώσιν εντός ενός. Το τοιούτον είναι δύσκολον, μάλλον δε αδύνατον να γίνηνενός του βραχέος τούτου χρόνου. Διά τούτο πρέπει να εξευρεθή ο τρόπος του κατορθωτού. Μυρία προς τούτο μέσα επενοήθησαν και επινοούνται, ένεκα των οποίων η κατάργησις των δημοσίων εξετάσεων καθίσταται καθήκον πλέον της Κυβερνήσεως. Αλλ' ανεξαρτήτως των καταχρήσεων, ας σκεφθώμεν περί των χρηστών εξετάσεων τίνα σκοπόν, επιδιώκουσι, και αν ο σκοπός αυτός είναι τοιούτος, ώστε να απόλλυται κατ' έτος τοσούτος χρόνος εκ του σχολικού έτους, όπερ γίνεται οσημέραι βραχύτερον ως το Κράτος των Βυζαντίων προ της καταλύσεως αυτού υπό των Τούρκων. Επειδή δε έχομεν γνώμην διάφορον της κρατούσης περί πασών των εξετάσεων, διά τούτο θα ομιλήσωμεν ενταύθα περί πασών τούτων. Αι εξετάσεις, αν μεν θεωρηθώσι κατά

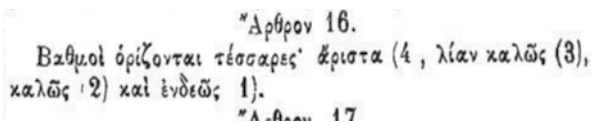

τον σκοπόν, όν επιδιώκουσι, διαιρούνται εις εισιτηρίους, εις προβιβαστικές, εις συμπληρωτικές ή επαναληπτικές και εις απολυτηρίους. Αν δε κατά τον τρόπον καθ' όν γίνονται, διαιρούνται εις γραπτάς και προφορικές. Περί πασών τούτων πρόκειται ήδη να σκεφθώμεν αν πρέπει να υπάρχωσι ή να καταργηθώσι [...].»

Η νέα κυβέρνηση Δεληγιάννη, με Υπουργό Παιδείας τον Δ. Πετριδίη, ψηφίζει στις 3 Σεπτεμβρίου του 1895 το νόμο ΒΤΜΘ' «Περί στοιχειώδους ή δημοτικής εκπαίδευσως». Ο νόμος αυτός αποτελεί σταθμό στην ελληνική εκπαίδευση, καθώς γίνεται ο καταστατικός χάρτης της δημοτικής εκπαίδευσης μέχρι το 1929 με ορισμένες μόνο συμπληρώσεις και τροποποιήσεις. Το περιεχόμενο του νέου νόμου, όπως εκφράζεται μέσα από τα άρθρα και την εισηγητική έκθεση, εκφράζει τους νέους προσανατολισμούς της εκπαίδευσης. Στη σκοποθεσία της δημοτικής εκπαίδευσης αναφέρεται ως σκοπός: «η ηθική και θρησκευτική μόρφωσις των παιδών και η διδασκαλία των εις τον βίον χρήσιμων στοιχειωδών γνώσεων».

Ανάμεσα στις καινοτομίες του νόμου είναι η διάκριση των σχολείων σε δύο κατηγορίες, στα κοινά δημοτικά σχολεία και στα πλήρη δημοτικά σχολεία. Τα κοινά δημοτικά σχολεία είχαν τέσσερις τάξεις και ιδρύονταν στους μικρούς δήμους και κωμοπόλεις με πληθυσμό μικρότερο από έξι χιλιάδες. Τα πλήρη δημοτικά είχαν έξι τάξεις και μπορούσαν να συσταθούν παντού. Όπου δεν υπήρχε η δυνατότητα να λειτουργήσει δημοτικό σχολείο θα έπρεπε να ιδρυθεί γραμματοδιδασκαλείο, ένα κατώτερο σχολείο στο οποίο δίδασκαν δάσκαλοι με ελλιπή προσόντα. Ακόμα, με αυτόν τον νόμο για πρώτη φορά λαμβάνεται μέριμνα για την προσχολική εκπαίδευση, δίνεται η δυνατότητα για ίδρυση νηπιαγωγείων από ιδιώτες και καθιερώνεται ο θεσμός του Επιθεωρητή της δημοτικής εκπαίδευσης.

Στο ζήτημα των εξετάσεων, ο Νόμος ΒΤΜΘ' καθιερώνει γραπτές κατατακτήριες εξετάσεις για τη μετάβαση των μαθητών από τη μια εκπαιδευτική βαθμίδα στην άλλη. Έναν χρόνο μετά, εκδίδεται το Β.Δ. του 1896 «Περί εγγραφής και εξετάσεων μαθητών της στοιχειώδους εκπαίδευσως», σύμφωνα με το οποίο ορίζονται οι βαθμοί: άριστα (4), λίαν καλώς (3), καλώς (2) και ενδεώς (1). Μάλιστα, σύμφωνα με το άρθρο 17, για να περάσει κάποιος την τάξη πρέπει να βαθμολογηθεί τουλάχιστον «καλώς».

Εικόνα 3. Β.Δ. του 1896

Καθιερώνονται ακόμα γραπτές και προφορικές εξετάσεις στο τέλος του σχολικού έτους.

➤ ΟΔΕΥΟΝΤΑΣ ΣΤΟΝ 20Ο ΑΙΩΝΑ

Κατά την περίοδο από το 1875 έως το 1909, περίοδο της αστικής νίκης στην Ελλάδα, δημιουργούνται νέες ομάδες και συμβαίνουν κοινωνικές διαφοροποιήσεις.

Αν και ασκείται έντονη κριτική στο εκπαιδευτικό σύστημα, ουσιαστικές αλλαγές δεν επιτελούνται και τα νομοσχέδια του Ευταξία (1899) και του Τσιριμώκου (1913) δε νομοθετούνται. Το γλωσσικό ζήτημα ταλανίζει τη χώρα, προκαλώντας μεγάλες αναταραχές, όπως τα Ορεσטיακά και τα Μαρασλειακά. Η εκπαίδευση εξακολουθεί να έχει θεωρητικό και κλασικό χαρακτήρα και να ευνοεί τις ανώτερες κοινωνικά και οικονομικά τάξεις, διατηρώντας τον επιλεκτικό της ρόλο.

Το 1912 με το Β.Δ. «Περί του χρόνου των εγγραφών των μαθητών εν τοις σχολείοις της στοιχειώδους εκπαιδύσεως αμφοτέρων των φύλων» ορίζεται νέα κλίμακα εξέτασης βαθμολογίας: άριστα (6), λίαν καλώς (5), καλώς (4), μετρίως (3), μετριώτατα (2), κακώς (1). Για να προαχθεί ο μαθητής πρέπει να βαθμολογηθεί τουλάχιστον «καλώς». Είναι η ίδια κλίμακα που ίσχυε στη μέση εκπαίδευση έως το 1884. Με τον ίδιο νόμο ορίζονται και γραπτές τριμηναίες εξετάσεις για τους μαθητές των μεγαλύτερων τάξεων.

Στα μέσα του 1928 διενεργούνται εκλογές στις οποίες επικρατεί το κόμμα των Φιλελευθέρων. Η νέα κυβέρνηση υπό τον Ελευθέριο Βενιζέλο προβαίνει σε μια βασισμένη στα νομοσχέδια των Γόντικα (1929) και Γεωργίου Παπανδρέου (1930) εκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Η μεταρρύθμιση αυτή θέτει τα θεμέλια του αστικού σχολείου και θεσμοθετεί το σχολείο που διατηρείται μέχρι το 1964. Μάλιστα, κινείται στο ίδιο πνεύμα με τα νομοσχέδια του 1913 και τη μεταρρύθμιση του 1917-1920, δηλαδή υποστηρίζει το όραμα για μια εκπαίδευση που θα ανταποκρίνεται στις ανάγκες της κοινωνίας.

Για πρώτη φορά ο σκοπός του σχολείου αποκτά καθαρά πρακτικό προσανατολισμό και συνάμα φαίνεται ότι έχει και κοινωνικές προεκτάσεις. Προβλέπεται εξαετής δημοτικό και εξαετής μέση εκπαίδευση, υποχρεωτική μέχρι την ηλικία των 14 χρόνων. Ακόμα προβλέπεται η ίδρυση νυχτερινών δημοτικών σχολείων και η ίδρυση σχολικών κήπων. Την ίδια χρονική περίοδο εκπονούνται νέα αναλυτικά προγράμματα, γεγονός αναγκαίο καθώς ουσιαστικά τα προγράμματα είχαν παραμείνει αναλλοίωτα από το 1836. Κύριο χαρακτηριστικό του προγράμματος του 1929 είναι η κατά 12,4% μείωση των ωρών που αφιερώνονται στη διδασκαλία των κλασικών γλωσσών (αρχαία και λατινικά) σε σύγκριση με τα αντίστοιχα προγράμματα του 1914.

Όμως, με τη μεταρρύθμιση του 1929 ενισχύεται η επιλεκτική λειτουργία του σχολείου, καθώς οι εξεταστικές δοκιμασίες υπάγονται πλέον σε πλήρη κρατικό έλεγχο, συστηματοποιούνται και τυποποιούνται (Κασσωτάκης, 2003). Για πρώτη φορά καθιερώνονται εσωτερικές εξετάσεις στο δημοτικό σχολείο σύμφωνα με το Διάταγμα της 21 Νοεμβρίου 1929 «Περί εγγραφών, εξετάσεων κ.τλ. εν τοις σχολείοις της Στοιχειώδους Εκπαιδύσεως». Στον Διευθυντή του σχολείου ανατίθεται ένας διευρυμένος ρόλος σχετικά με το πλαίσιο των εξετάσεων. Η κλίμακα γίνεται δεκάβαθμη αριθμητική, ενώ οι λεκτικοί χαρακτηρισμοί παραμένουν έξι: «Ουδείς μαθητής προάγεται ή απολύεται, αν ο γενικός βαθμός της ετησίας προόδου αυτού δεν είναι πλήρης σχεδόν καλώς».

Καθιερώνεται επιπλέον ειδικός έλεγχος προόδου και διαγωγής. Κάθε δύο μήνες οι μαθητές των δύο τελευταίων τάξεων του Δημοτικού δίνουν εξαμηνιαίες εξετάσεις, ενώ διατηρούνται και οι εξετάσεις για τη μετάβαση στην επόμενη βαθμίδα (Γυμνάσιο), οι οποίες μάλιστα γίνονται δυσκολότερες με σκοπό να στρέψουν όσους αποτυγχάνουν στις κατώτερες επαγγελματικές σχολές, που οδηγούν αποκλειστικά στην αγορά εργασίας.

Είναι ξεκάθαρη η στόχευση του νέου Νόμου 4370/1929 στο άρθρο 3, σύμφωνα με το οποίο καθιερώνεται το εξατάξιο Γυμνάσιο όπου εισάγονται κατόπιν εισιτηρίων εξετάσεων μαθητές που έχουν απολυτήριο της ΣΤ΄ τάξης του Δημοτικού Σχολείου και όχι της Δ΄ τάξης, όπως ίσχυε έως τότε. Ταυτόχρονα, με μια σειρά άρθρων διευκολύνεται η κατάργηση Γυμνασίων και Ημιγυμνασίων, κυρίως σε ημιαστικές και αγροτικές περιοχές, με αποτέλεσμα να μειωθεί δραστικά ο αριθμός των μαθητών σε αυτά. Ο ίδιος ο Βενιζέλος το 1932 επί Υπουργού Παιδείας Γεωργίου Παπανδρέου, παρουσιάζοντας τον απολογισμό του έργου της Κυβέρνησης των Φιλελευθέρων, σημειώνει: «*Εν τη μέσει Εκπαιδεύσει κατηργήθησαν: α) 156 Ελληνικά σχολεία και β) 104 ημιγυμνάσια, επίκειται δ΄ η κατάργησης 35 γυμνασίων και πλειοτέρων ημιγυμνασίων... Οι μαθηταί της μέσης παιδείας, ήτοι γυμνασίων, ημιγυμνασίων, ελληνικών σχολείων και ανωτέρων παρθεναγωγείων, από 96,214 όσοι ήσαν το 1928, κατήλθον εις 57.225 εφέτος, ηλαττώθησαν δηλ. κατόπιν του καθορισμού εξαταξίου γυμνασίου, των αυστηρών εισιτηρίων εξετάσεων και της καταργήσεως των ημιγυμνασίων κατά 38.989, ήτοι κατά 41% περίπου. Τοιοιτοτρόπως περιωρίσθη αισθητώς ο πληθωρικός αριθμός των αποφοίτων του Γυμνασίου θεσιθρών» (Μυλωνάς, 1997).*

Σε αντίθεση με το αυστηρό σύστημα που επικρατεί στα δημοτικά σχολεία, στα κατώτερα τεχνικά και επαγγελματικά σχολεία η κλίμακα είναι μόνο λεκτική (*διεκρίθη, επέτυχεν, απέτυχεν*), ενώ η είσοδος γίνεται με μια απλή εγγραφή, γεγονός που αποτελεί ασφαλώς μια προσπάθεια στροφής των μαθητών προς τα εκεί.

... πήγαινα ελάχιστες φορές στο σχολείο. Ο δάσκαλος... μου έβαζε το πολυπόθητο «5» για να περάσουμε την τάξη... γιατί έτσι κι αλλιώς ήξερε ότι δεν θα αλλάξει κάτι την επόμενη χρονιά... Ήμαστε στη βοσκή με τα ζώα για να εξασφαλίσουμε ένα πιάτο φαί. Είχα μεγάλη λαχτάρα να πάω στο σχολείο... (Μαρτυρία Αλέξανδρου Ευαγγέλου, μαθητή Δημοτικού Σχολείου Δρυοφύτου Πρέβεζας, 1946-1952).

Η δικτατορία του Μεταξά με τον αναγκαστικό νόμο 770/1937 επαναφέρει τα τετρατάξια δημοτικά σχολεία και τα οκτατάξια γυμνάσια. Με μια σειρά μέτρων γίνεται προσπάθεια ελέγχου της μαθητικής ροής. Η υπουργική απόφαση 69352/176 του 1937 «*Περί Εισιτηρίων εξετάσεων εν τοις σχολείοις της Μέσης Εκπαιδεύσεως*» καθορίζει με ακρίβεια τον τρόπο διεξαγωγής των εξετάσεων και αποδεικνύει ξεκάθαρα πώς το σχολείο επιτείνει το σύστημα αξιολόγησης της επίδοσης των μαθητών ως μηχανισμό κατανομής στον κοινωνικό χώρο της εργασίας. Ανάμεσα στις άλλες αλλαγές καθιερώνεται το 1937 η εικοσάβαθμη κλίμακα στις εισιτήριες εξετάσεις στη Μέση Εκπαίδευση, η οποία το 1938 επεκτείνεται και στις εσωτερικές προαγωγικές και κατατακτήριες του Γυμνασίου. Διατηρείται το θετές δημοτικό σχολείο και εισάγονται εξετάσεις από τη Δ΄ τάξη· όσοι μαθητές επιτυγχάνουν στις παραπάνω εξετάσεις, μπορούν να φοιτήσουν στο θετές πλέον Γυμνάσιο, ενώ όσοι δεν επιτυγχάνουν μπορούν να φοιτήσουν στις δύο τελευταίες τάξεις του δημοτικού (Καραφύλλης, 2002).

Τότε ο διευθυντής του σχολείου παρεκάλεσε να γίνει απόλυτη ησυχία και άπαντες να τον ακούσουν με προσοχή. Σύμφωνα, λοιπόν, με επείγουσα εγκύκλιο του σεβαστού υπουργείου θρησκευμάτων και Παιδείας, όπως είπε, καταργούνται άμα λήψει

οι τάξεις πέμπτη και έκτη του Δημοτικού και οι μαθηταί της τετάρτης, εφ' όσον επιθυμούν – ως οφείλουν – να συνεχίσουν τας σπουδάς των, πρέπει εντός του θέρους να δώσουν κατατακτήριους εξετάσεις στο Γυμνάσιο, το οποίο και καθίσταται αιφνιδίως οκτατάξιο. Αρκετοί προτιμήσαμε την δεύτερη επιλογή – κυρίως για να απαλλαγούμε από τα λατινικά και τον γυμνασιάρχη, ο οποίος, μας τάραζε στο ξύλο και στις αποβολές, σμιζόταν από μακριά κάθε προσπάθεια προσεγγίσεως αρχαίου κειμένου από μετάφραση, μας κούρευε εν χρω με ψιλή μηχανή κ. λ. π. Ευτυχώς, ήταν φοβερά μύωψ και βαρήκοος! (Μαρτυρία, Ηλία Παπαδημητρακόπουλου, Ο Ματρός).

Κατά τις δεκαετίες του 1960 και 1970 οι εξελίξεις στον χώρο της τεχνολογίας και η ανάπτυξη της βιομηχανίας δημιουργούν νέα δεδομένα και στην εκπαίδευση. Το 1964, ως συνέπεια της κυβερνητικής αλλαγής που σημειώθηκε με την άνοδο της Ένωσης Κέντρου, επιχειρήθηκαν σημαντικές καινοτομίες στο εκπαιδευτικό σύστημα, όπως η καθιέρωση της εννιάχρονης υποχρεωτικής εκπαίδευσης και συνακόλουθα η επέκταση του σχολικού δικτύου με την κατάργηση των οικονομικών φραγμών για τους μαθητές από χαμηλά κοινωνικοοικονομικά στρώματα. Το σύστημα αξιολόγησης στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση όμως δεν υφίσταται σημαντικές αλλαγές πλην της κατάργησης των εξετάσεων για τη μετάβαση από το Δημοτικό στο Γυμνάσιο, επακόλουθο της εισαγωγής της εννιάχρονης υποχρεωτικής εκπαίδευσης (Νομοθετικό Διάταγμα 4379/1964).

Μετά τη μεταπολίτευση και την εδραίωση της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας επικρατεί νέα εκπαιδευτική πολιτική που συνδέεται με την παροχή ίσων ευκαιριών και τον εκδημοκρατισμό της εκπαίδευσης. Μια σειρά από μέτρα δηλώνουν τις νέες τάσεις που αρχίζουν να εδραιώνονται. Μπορούμε να πούμε ότι συνεχίζονται και ολοκληρώνονται σε μεγάλο βαθμό οι επιδιώξεις της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης του 1964, οι οποίες δεν είχαν επιτευχθεί εξαιτίας της δικτατορίας. Ειδικότερα, το σύστημα αξιολόγησης των μαθητών του Δημοτικού υφίσταται πολλές αλλαγές. Οι προσπάθειες για εκσυγχρονισμό της εκπαίδευσης βρίσκουν εφαρμογή στο άρθρο 13 του Π. Δ. 483/1 Ιουνίου 1977, σύμφωνα με το οποίο παράλληλα με την αριθμητική βαθμολογία υπάρχει και η λεκτική, ενώ στους τίτλους σπουδών των μαθητών των Α', Β', Γ' και Δ' τάξεων Δημοτικού αναγράφεται μόνο η λεκτική αξιολόγηση. Επιπλέον, καταργούνται οι προαγωγικές και απολυτήριες εξετάσεις των δύο τελευταίων τάξεων, ενώ οι σχολικές επιδόσεις ελέγχονται με άτυπες γραπτές και προφορικές εξετάσεις κάθε τρίμηνο. Για τις τάξεις Α', Β', Γ' και Δ' προβλέπονται μόνο λεκτικοί χαρακτηρισμοί και μόνο στις δύο τελευταίες τάξεις παραμένει η δεκάβαθμη βαθμολογική κλίμακα, συνοδευόμενη όμως με λεκτικούς χαρακτηρισμούς (π.χ. άριστα 10).

Είμαι πολύ ευχαριστημένος. Σηκώθηκα σε όλα τα μαθήματα. Στη Γραμματική είπα σωστά τους κανόνες. Την Ανάγνωση τη διάβασα με νόημα. Στα Μαθηματικά πήρα «εύγε»... Α! και στο διάλλειμα έβαλα τρία... φανταστικά γκολ! (Αγγελική Βαρελλά, Αναγνωστικόν Γ' Δημοτικού, ΟΕΔΒ, 1973).

Το 1981 με το άρθρο 7 του Π. Δ. 497/25 Μαΐου τροποποιείται το άρθρο 13 και εισάγονται μόνο οι λεκτικοί χαρακτηρισμοί, ενώ προάγονται και απολούνται από το δημοτικό σχολείο σχεδόν όλοι οι μαθητές. Το 1991 με το Π.Δ. 390 επανεισάγονται στο

Δημοτικό σχολείο οι επαναληπτικές εξετάσεις τριμήνου και η αριθμητική βαθμολογία. Στην Α' και Β' Δημοτικού εισάγεται κλίμακα με τα γράμματα Α', Β', Γ' και Δ', ενώ στις 4 επόμενες τάξεις επανέρχεται η δεκάβαθμη βαθμολογική κλίμακα. Η επανάληψη της τάξης προβλέπεται μόνο σε περίπτωση σύμφωνης γνώμης του γονέα μετά από πρόταση του δασκάλου και συζήτηση με τον Διευθυντή του σχολείου.

Με το Π.Δ. 8/1995 ορίζεται η αξιολόγηση ως «η συστηματική διαδικασία ελέγχου του βαθμού επίτευξης των επιδιωκόμενων από το εκπαιδευτικό σύστημα σκοπών και ειδικών στόχων» και δίνεται έμφαση στο ότι η αξιολόγηση του μαθητή «είναι μια συνεχής παιδαγωγική διαδικασία, με βάση την οποία παρακολουθείται η πορεία μάθησής του, προσδιορίζονται τα αποτελέσματά της και εκτιμώνται παράλληλα άλλα χαρακτηριστικά του, τα οποία σχετίζονται με το έργο του σχολείου. Η αξιολόγηση αποτελεί οργανικό στοιχείο της διδακτικής-μαθησιακής διαδικασίας...» με στόχο τη «...συνεχή βελτίωση της διδασκαλίας και της γενικότερης λειτουργίας του σχολείου, καθώς και η συνεχής ενημέρωση εκπαιδευτικών και εκπαιδευομένων για τα αποτελέσματα των προσπαθειών τους». Στην παράγραφο 3 διευκρινίζεται ότι η αξιολόγηση του μαθητή δεν είναι αυτοσκοπός, δεν έχει ανταγωνιστικό ή επιλεκτικό χαρακτήρα και αφορά το σύνολο των χαρακτηριστικών του μαθητή, όπως η προσπάθεια που καταβάλλει, το ενδιαφέρον του, οι πρωτοβουλίες που αναπτύσσει, η δημιουργικότητά του, η συνεργασία με άλλα άτομα καθώς και ο σεβασμός των κανόνων λειτουργίας του σχολείου.

Με τις νομοθετικές ρυθμίσεις των τελευταίων δεκαετιών θα φανεί ότι ο θεσμός της αξιολόγησης εισέρχεται σε μια νέα φάση καθώς χάνει τον παραδοσιακό συνδεδεμένο με βαθμολογήσεις και τιμωρητικό της χαρακτήρα και μετατρέπεται σε αυτό που ουσιαστικά πρέπει να είναι, δηλαδή ένα παιδαγωγικό εργαλείο για την ανατροφοδότηση τόσο των μαθητών όσο και των εκπαιδευτικών.

«Αριθμητική, κυρία», είπ' ο Μποζέλης. «Α», έκαν' η κυρία Μίνα. «Κόψτε λοιπόν ένα φύλλο χαρτί απ' το τετράδιο της αριθμητικής, και γράψτε πάνω δεξιά τ' όνομά σας. Καθαρά. Ακουσες, Κελαϊδίτη;» «Μάλιστα, κυρία», είπ' η Κελαϊδίτη. «Τότε γιατί ρωτάς την Κεχαγιά;» «Ξέχασα το τετράδιο της αριθμητικής στο σπίτι, κυρία». «Δεν έχεις κανένα τετράδιο μαζί σου;» «Έχω το τετράδιο της ορθογραφίας», είπ' η Κελαϊδίτη. «Ε, τότε κόψ' ένα φύλλο απ' το τετράδιο της ορθογραφίας –φιλοσοφία χρειάζεται;» Ύστερα πήγε στον πίνακα, και πήρε την κιμωλία. Μα επειδή κάτι παιδιά στα τελευταία θρανία άρχισαν να μιλάνε, η κυρία Μίνα γύρισε και κοίταξε καλά-καλά όλη την τάξη. Τα παιδιά στα τελευταία θρανία σίωπασαν, κι η κυρία Μίνα ξαναγύρισε προς τον πίνακα. Έγραψε έναν τριψήφιο αριθμό, πλάι ένα Χ, κι υστέρη άλλον έναν τριψήφιο αριθμό. «Τι αριθμητική πράξη είν' αυτή, Μποζέλη;» «Πολλαπλασιασμός, κυρία», είπ' ο Μποζέλης. «Τ' ακούσατε όλοι;» «Μάλιστα, κυρία», είπ' όλη η τάξη. «Γράφετε λοιπόν, και να μην ακούσω τσιμουδιά. Όποιον πιάσω να κοιτάει το γραφτό τού διπλανού του, θα μηδενιστεί, και θα φέρει και τον κηδεμόνα του –τι συμβαίνει, Ζερβού;» (Κώστας Ταχτσής, Τα ρέστα, Εξάντας, Αθήνα 1988).

Μέσα από την ιστορική αναδρομή και την παρουσίαση της εξέλιξης του θεσμού των εξετάσεων στο ελληνικό σχολείο φαίνεται ξεκάθαρα ότι η αξιολόγηση δεν είναι μια ουδέτερη διαδικασία, αλλά εξαρτάται κάθε φορά από τις επιλογές και τους στό-

χους των κυβερνώντων στον τομέα της εκπαιδευτικής πολιτικής. Θεωρούμε πως η αξιολόγηση είναι ένα από τα βασικά στοιχεία της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Συνεπώς, κάθε αλλαγή στο σχετικό θεσμικό πλαίσιο θα πρέπει να στοχεύει στην αναβάθμιση της ποιότητας της εκπαίδευσης και στη σύνδεσή της με τις ανάγκες και τις απαιτήσεις της κοινωνίας.

Παρασκευή αρχές Σεπτεμβρίου, γράψαμε Λατινικά, το τελευταίο μάθημα. Μπροστά μου καθόταν μια ψηλή, ξερακιανή, με κοντό μαλλί κομμένο αγορίστικα, και με το που δώσανε το θέμα έσκυψα προς το μέρος της κ είπα, «ξέρεις;». Είχανε βάλει εύκολα Ιστορία και Αρχαία, κι όλοι περιμέναμε τ' αγγούρι στα Λατινικά. Έκθεση δεν μπορούσες ποτέ να ξέρεις εκ του ασφαλούς- ο σώζων εαυτώ σωθήτω. Άφησα το σιλό στο θρανίο και σήκωσα τα φρούδια. Τις προηγούμενες μέρες την έψηνα την κάργια να πει τίποτα στ' Αρχαία, καμιά μεταρρύθμιση του Κλεισθένη στην Ιστορία, αλλά πού. Είχε το στόμα της κλειδωμένο. Για την Παρασκευή όμως, είχα κάνει άριστη προεργασία. Ματιές λάνγες διάρκειας, κουβέντες μισές με υπονοούμενα, τα έπαιζα όλα για όλα. Ωσπου είδα τις πλάτες της να ταλαντεύονται, το κεφάλι της διπλώθηκε προς την κόλα, ξαναπρόβαλε βουβό ανάμεσα στους ώμους και τέλος στράφηκε αργά προς τον τοίχο αριστερά μας κι άρχισε την υπαγόρευση (Βαγγέλης Ραπτόπουλος, Τα δρόδια, στο Ακρίβος, Κ., Να μαθαίνω γράμματα... Το σχολείο στη Νεοελληνική λογοτεχνία, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2003).

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Αβδάλη, Α. (1999). *Η ανάγνωση στα Ελληνικά Αλληλοδιδασκτικά Σχολεία: οι Πίνακες του Κλεόβουλου (1819) και οι Πίνακες των Παρισίων (1830)*. Αθήνα: Gutenberg.
- Γελαδάκη, Σ. & Παπαδημητρίου, Π. (2014). Όταν τα αρχεία μιλούν: η αξιοποίηση των σχολικών αρχείων. Στο Γ. Μπίκος & Α. Κανιάρη (Επιμ.), *Μουσειολογία, Πολιτιστική Διαχείριση και Εκπαίδευση*, Αθήνα: Γρηγόρης.
- Δημαράς, Α. (1975). *Εκπαίδευση 1833-1881. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΓ'*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Δημαράς, Α. (2017). *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε, Τόμος Α' 1821-1894*. Αθήνα: Το Βήμα.
- Δημαράς, Α. (2017). *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε, Τόμος Β' 1894-1967*. Αθήνα: Το Βήμα.
- Κανταρτζή, Ε. (2010). Ιδεολογία και εκπαιδευτική πολιτική: ίδρυση και λειτουργία του ΟΕΣΒ από το 1937 έως το 1981. Στο Κ. Μαλαφάντης, Ν. Ανδρεαδάκης, Δ. Καραγιώργος, Γ. Μανωλίτσος & Β. Οικονομίδης (Επιμ.), *7^ο Πανελλήνιο Συνέδριο. Ελληνική Παιδαγωγική και Εκπαιδευτική Έρευνα. Α' Τόμος* (σσ. 239-256). Αθήνα: Διάδραση.
- Καραφύλλης, Α. (2002). *Νεοελληνική Εκπαίδευση: Δύο αιώνες μεταρρυθμιστικών προσπαθειών*. Αθήνα: Κριτική.
- Κάτσικας, Χ., & Θεριανός, Κ. (2004). *Ιστορία της νεοελληνικής εκπαίδευσης*. Αθήνα: Σαββάλας.
- Καψάλης, Α. & Χανιωτάκης, Ν. (2011). *Εκπαιδευτική Αξιολόγηση*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Κλιάφα, Μ. (2016). *Η παιδεία παίζει... Η εκπαίδευση στη Δυτική Θεσσαλία μετά την ενσωμάτωση στο ελληνικό κράτος 1881 – 1950*. Αθήνα: Κέδρος.
- Κούκου, Ε. (1975). *Η παιδεία από το 1821 ως το 1827. Η ελληνική επανάσταση και η ίδρυση του Ελληνικού κράτους (1821-1832)*. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος

- ΙΒ΄. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Λέφας, Χ. (1942). *Ιστορία της Εκπαιδεύσεως*. Εν Αθήναις: ΟΕΣΒ.
- Μαλαφάντης, Κ. (2001). *Θέματα παιδικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: Πορεία.
- Μαλαφάντης, Κ. (2005). *Παιδαγωγική της λογοτεχνίας, Τόμος Α΄*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Μαλαφάντης, Κ. (2010). Ο αυταρχικός δάσκαλος στην παιδαγωγική πράξη και στη λογοτεχνία. Στο: *Εξουσία και δύναμη στην παιδική και νεανική Λογοτεχνία*. Αθήνα: Πατάκης.
- Μήτσης, Ν. (1999). *Η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση (1822-1993). Παράθεση πηγών*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μπουζάκης, Σ. (1999). Η αξιολόγηση των μαθητών στη γενική υποχρεωτική εκπαίδευσης: προβληματική, διεθνείς εμπειρίες-τάσεις, συγκριτική θεώρηση. Στο Σ. Χιωτάκης (Επιμ.), *Η αμφισβήτηση των εξετάσεων και των βαθμών στο σχολείο. Επιχειρήματα και αντεπιχειρήματα*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Μπουζάκης, Σ. (1999). *Εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα, Τόμος Α΄ και Β΄*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μυλωνάς, Θ. (1997). Η κοινωνική ανάγκη ελέγχου της ροής του μαθητικού πληθυσμού προς τις ανώτερες βαθμίδες εκπαίδευσης και η εξέλιξη της βαθμολογικής κλίμακας στην Ελλάδα. Στο Σ. Χιωτάκης (Επιμ.), *Η αμφισβήτηση των εξετάσεων και των βαθμών στο σχολείο. Επιχειρήματα και αντεπιχειρήματα*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Σκούρα, Λ. (2013). Η επιβολή εκπαιδευτικών τελών στη δημόσια γενική και πανεπιστημιακή εκπαίδευση (1887-1895): εκπαιδευτικές, οικονομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις. *Θέματα Ιστορίας της Εκπαίδευσης*, 11, 129-156.
- Χανιωτάκης, Ν. (1999). *Η περιγραφική Αξιολόγηση των μαθητών στη Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση* (Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή). Τμήμα Παιδαγωγικό Δημοτικής Εκπαίδευσης, Σχολή Επιστημών Αγωγής, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Κρήτη.
- Χατζηστεφανίδης, Θ. (1990). *Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης (1821-1986)*. Αθήνα: Παπαδήμας.
- Χιωτάκης, Σ. (Επιμ.). (1997). *Η αμφισβήτηση των εξετάσεων και βαθμών στο σχολείο*. Αθήνα: Γρηγόρης.